PICTURA ICONOSTASULUI DIN BISERICA DOMNEASCĂ DE LA TÂRGOVIŞTE

dr. MARIA GEORGESCU

Imediat după terminarea picturii bisericii mari de la Hurez (jud. Vâlcea), echipa condusă de Constantinos a lucrat atât pictura murală, cât şi pictura iconostasului comandat de domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714) pentru îmbodobirea bisericii domneşti din Târgovişte, fiind în acest sens primul monument pictat de zugravii „Şcolii de la Hurez" în afara ansamblului mănăstirii Hurez.

În biserica domnească din Târgovişte se află iconostasul (care face obiectul prezentării de faţă), realizat în perioada refacerii bisericii de către Constantin Brâncoveanu, în vremea căruia Curtea Domnească din Târgovişte cunoaşte o ultimă perioadă de renaştere.

Pictura bisericii domneşti din Târgovişte[1] constituie un complex ansamblu de pictură medievală, opera anonimului meşter din secolul al XVI-lea, a echipei de zugravi ai lui Constantin Brâncoveanu (Constantinos, Ioan, Ioachim şi Stan), decor încheiat la 1698 şi probabil a lui Popa Ioan zugrav, fiul lui Popa Vintilă din Mălureni Argeş, din 1785, ce permite surprinderea a trei momente diferite din evoluţia picturii murale din Ţara Românească.

Considerăm că aceiaşi meşteri ai epocii brâncoveneşti (în special zugravul Constantinos) au realizat şi pictura iconostasului, cum precizează inscripţia „iconografos Constantinos", care se află la partea inferioară a icoanei împărăteşti „Maica Domnului a Întrupării", concludentă în acest sens.

Iconostasul bisericii domneşti din Târgovişte[2] constituie un valoros ansamblu de sculptură şi pictură şi a fost realizat în atelierul de la Curtea Domnească din Târgovişte în anul 1697.

Sculptat în lemn de tei (acoperit cu foiţă de aur şi colorat cu roşu şi albastru)

în méplat, relief înalt şi à jour; tempera pe lemn; rizale metalice; inscripţii cu caractere greceşti; inscripţii liturgice în limba greacă şi în limba română cu caractere chirilice.

Pe arhitravă în centru este reprezentată stema Ţării Româneşti, acvila cruciată, iar pe o altă friză este dispusă într-un mic medalion; data care apare sub două forme (1697) şi (7205), cifrele fiind dispuse între o cruce.

Iconostasul are trei rânduri de icoane dispuse în registrele superioare: *prăznicarele, apostolii*, de o parte şi de alta a scenei „Deisis" şi *profeţii mesianici* (care sunt înlocuiri ulterioare din secolul XIX). Toate icoanele sunt sub arcade în plin centru la primele două rânduri, iar în acoladă triplă la cel de al treilea; treisprezece icoane pe fiecare rând.

Coronamentul este compus din *crucea de tâmplă, „Crucea Răstignirii"*, care este încadrată de *cele două molenii*, reprezentând pe *„Maica Domnului"* şi pe *„Ioan Botezătorul"*.

Registrul *icoanelor împărăteşti* [3] constituie reprezentative realizări ale stilului brâncovenesc, datând de la sfârşitul secolului al XVII-lea <1698-1699>.

Uşile împărăteşti prezintă scena „Bunei Vestiri" într-o prezentare iconografică amplă, precum şi patru medalioane cvadrilobate (cruci stilizate) în care sunt reprezentate simbolurile evangheliştilor: Ioan-vulturul, Marcu-leul, Matei-îngerul, Luca-boul. (Aceste uşi împărăteşti au fost consolidate în anul 1929 în atelierul Comisiunii Monumentelor Istorice, aşa cum arată inscripţia de pe spatele lor).

Elementele ce alcătuiesc iconostasul au o ornamentaţie vegetal-florală; acestor motive le sunt asociate motive heraldice-acvila cruciată, motive antropomorfe – îngeri (îngeri în zbor sau îngeri cu o terminaţie vegetală), precum şi motive zoomorfe – balauri, şerpi.

Crucea Răstignirii

Sfârşitul secolului XVII, 1697;

Pictură în tempera pe lemn; Dim: 185 x 146;

Crucea, de dimensiuni impunătoare este terminată la cele patru capete în formă trilobată. Crucea este decorată pe margine cu un profil simplu, dublat de un şir de motive perlate. În exterior prezintă un motiv decorativ ajurat din vrejuri (rinceauri) formate din flori şi frunze tipice repertoriului decorativ brâncovenesc. Pe fondul de aur este reprezentată crucea răstignirii („Iisus Hristos Răstignit"), iar la partea inferioară, la baza crucii este pictat capul lui Adam (Glava Adama), apoi

urmează simbolurile evangheliştilor: Ioan-vulturul, Marcu-leul, Matei-îngerul, iar Luca-boul, cu inscripţiile scrise în roşu: „Iisus Hristos, regele iudeilor...".

Iisus Hristos răstignit are tipologia caracteristică icoanelor brâncoveneşti. Modeleul este realizat în nuanţe de ocru, chipul expresiv este realizat în acelaşi mod cu treceri nuanţate într-o gamă de ocru, trupul este nud, iar pagnusul este realizat mai grafic.

La baza crucii apar două motive zoomorfe (doi şerpi) şi două motive antropomorfe (doi îngeri în zbor), care susţin un medalion unde este reprezentată stema Ţării Româneşti, acvila cruciată.

În cromatică culorile predominante sunt ocru şi auriu puţin punctate cu roşu vermillon. Realizarea tehnică şi execuţia artistică sunt asemănătoare cu cea a crucilor de tâmplă de la Corbii Mari (jud. Dâmboviţa) şi de la biserica Mitropoliei din Târgovişte, atât în realizarea decorului, cât şi a picturii.

Icoanele Împărăteşti

SFÂNTUL NICOLAE AL MIRELOR (O AGHIOS NICOLAOS O MIRON) ICOANĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ

[CONSTANTINOS]

Sfârşitul secolului XVII <1698-1699>.
Tempera pe lemn; Dim: 122 x 86;

Compoziţia este echilibrată, Sfântul Nicolae este reprezentat în costum de episcop cu stihar verde şi decorat cu motive vegetale aurii. epitrahilul şi nebederniţa sunt aurii, iar omoforul este alb-gri, căptuşit cu roşu şi brodat cu cruci verzi cu braţele egale; cu mâna dreaptă binecuvântează, iar cu stânga ţine evanghelia deschisă.

Tipologia este pe linia tradiţională, remarcându-se în cazul de faţă prin realizarea modelului în nuanţe de ocru, brun, care ţine de influenţa picturii greceşti.

Tronul este auriu, bogat ornamentat cu motive vegetale de factură barocă. Modul de redare a faldurilor ţine de influenţa picturii greceşti de secol XVII. Şi aici culorile predominante sunt roşu şi verde. Această bicromie pe fondul de aur realizează imaginea de fast, de sărbătoresc.

În colţurile de sus, la dreapta şi la stânga sunt reprezentaţi Iisus Hristos cu evanghelia în mână şi Maica Domnului cu omoforul, pe nouri.

Riza sfântului este din argint decorată cu motive florale puternic reliefate, parcă sunt sculptate. Secolul XVIII. Fondul este aurit. Rama este reliefată în grosimea lemnului şi aurită.

De o parte şi de alta a capului sfântului Nicolae este scrisă cu roşu inscripţia în limba greacă cu numele acestuia:

„Sfântul Nicolae al Mirelor".

Inscripţia liturgică de pe evanghelia deschisă.

„În vremea aceea, Iisus s-a oprit într-un podiş, unde se aflau mulţi ucenici ai Lui şi o mare mulţime de oameni".

(Luca, cap. VI, v. 17. Fragment)

MAICA DOMNULUI A ÎNTRUPĂRII (MITIR TEOU)
ICOANĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ

[CONSTANTINOS]
Sfârşitul secolului XVII <1698-1699>;
Tempera pe lemn: Dim.: 126 x 88;

Maica Domnului pe tron este drapată într-un maforion roşu ţinând pruncul în poală; cu mâna dreaptă pe umărul pruncului, iar cu stânga sub genunchii acestuia. Pruncul este reprezentat din faţă, aşezat pe genunchii Maicii Domnului, ţinând în mână un filacter. În spatele tronului sunt figuraţi cei doi arhangheli: Mihail şi Gavril, stând în picioare.

Decoraţia jilţului este foarte bogată realizată în auriu. Acum este trecerea spre perioada barocizantă, când apar elemente de decor baroc. Colonetele sunt decorate cu volute; decoraţia interioară a tăbliei spătarului este cu motive ample aurii (rinceauri, flori), pe fond roşu şi verde. Bicromia este realizată prin combinaţia de roşu şi verde; veşmintele Maicii Domnului, veşmintele arhanghelilor, jiltul cu perna – roşu şi verde de pe fondul auriu dau o notă de fastuos, de sărbătoresc – este tipic pentru epoca brâncovenească această grandoare.

În tipologia chipurilor se constată influenţe ale picturii greceşti; modelul chipurilor este făcut cu nuanţe de ocru şi brun.

În tratarea faldurilor maforionului Maicii Domnului se constată că părţile luminate sunt tratate cu auriu, nu cu o nuanţă mai deschisă de roşu (procedeu curent în pictura grecească, în special cretană). Acesta este un element care face să

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

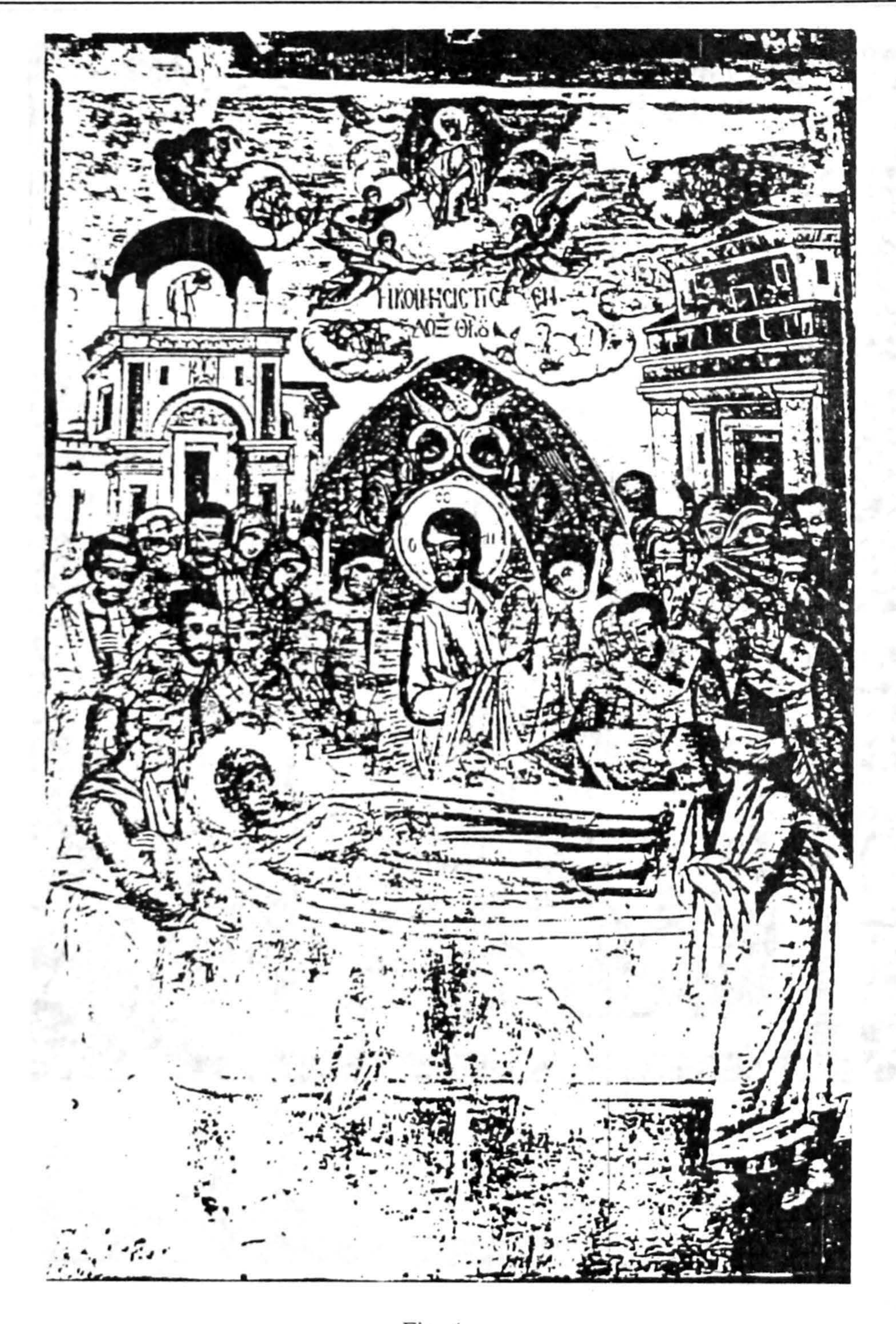
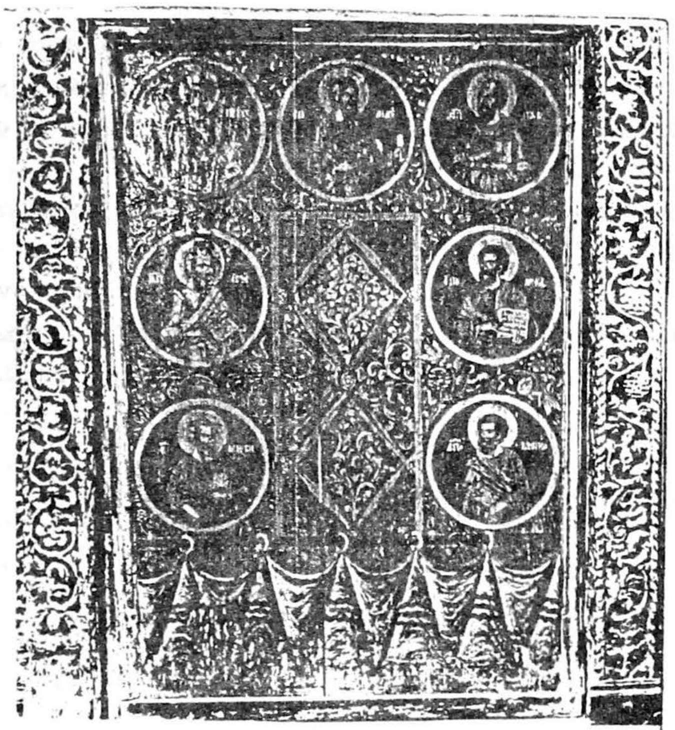
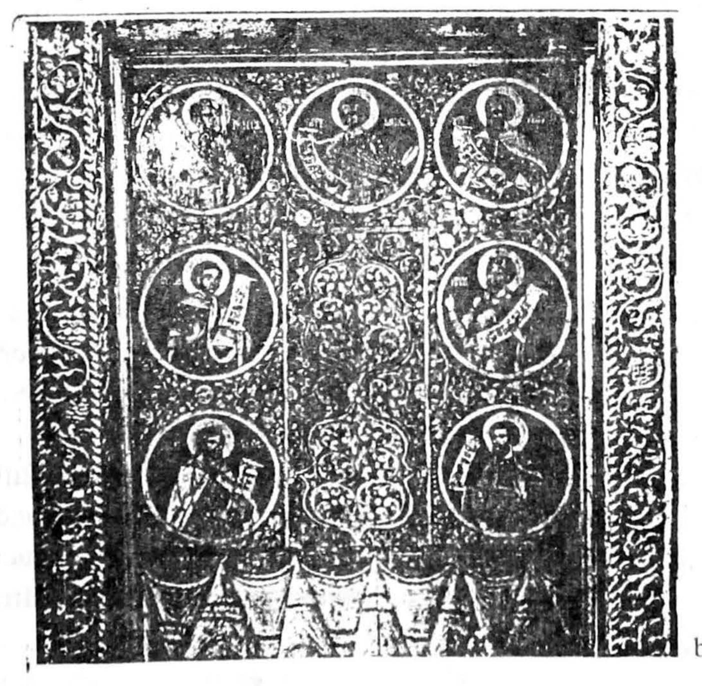

Fig. 4

a.

b.

Fig. 5 (a, b)

sporească decorativismul; faldurile cad firesc subliniind anatomia corpurilor.

Acelaşi procedeu se foloseşte şi la veşmântul lui Iisus Hristos, părţile luminate ale faldurilor sunt realizate cu auriu prin hrisografiere, care face să crească preţiozitatea aspectului decorativ.

Decoraţia tunicilor îngerilor realizate cu motive decorative aurite sunt executate cu şablonul, fără să urmărească cutele veşmintelor. Acest mod de tratare ţine tot de influenţa grecească, în pictura de icoane a epocii brâncoveneşti.

Riza Maicii Domnului este din argint, bogat decorată cu ornamente florale puternic conturate. Secolul XVIII. Fondul este aurit. Rama este reliefată în grosimea lemnului şi aurită.

Cu inscripţii în limba greacă scrise cu roşu:

În medalioane „Maica Domnului"; „Arhanghelul Mihail"; „Arhanghelul Gavriil"

Inscripţia de pe filacterul lui Iisus:

„Tatăl veacului ce va fi."

Icoana poartă în partea inferioară inscripţia:

„+ Iconograf Constantinos"

IISUS HRISTOS PE TRON (IISOUS HRISTOS)
ICOANĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ

[CONSTANTINOS]
Sfârşitul secolului XVII <1698-1699>;
Tempera pe lemn; Dim.: 185 x 146;

Iisus Hristos este reprezentat în jilţ, binecuvântează cu mâna dreaptă, iar în stânga ţine evanghelia deschisă. Iisus Hristos poartă chiton şi himation şi este flancat de Maica Domnului şi Sfântul Ioan Înaintemergătorul, în calitate de intercesori. Deasupra capului sunt scrise în greceşte numele acestora.

În tipologia chipului se remarcă unele trăsături care ţin de influenţa picturii greceşti. Jilţul prezintă elemente baroce redate mai pregnant. Fondul este auriu. Rama este reliefată în grosimea lemnului şi aurită. Icoana este lucrată în acelaşi mod ca şi precedenta. Similitudini se constată şi la riza lui Iisus Hristos.

Inscripţiile în limba greacă:

În medalioane: „Iisus Hristos"

Inscripţiile cu numele: „Maica Domnului"; „Sfântul Ioan Înaintemergătorul"

Inscripţia liturgică de pe evanghelia deschisă scrisă în limba română cu caractere chirilice:

„Veniţi blagosloviţii părintelui meu, de moşteniţi împărăţia care este gătită vouă, mai nainte de facerea lumii".

ADORMIREA MAICII DOMNULUI
(IKOIMISIS TIS ENDOXOU THEOTOKOU)
ICOANĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ (ICOANA DE HRAM)

[CONSTANTINOS]

Sfârşitul secolului XVII <1698-1699>;
Tempera pe lemn. Dim.: 124 x 88;

Este reprezentată scena obişnuită. Maica Domnului este aşezată pe catafalc şi este veghiată la cap şi la picioare, de o parte şi de alta de grupul apostolilor şi de mulţimea de femei şi bărbaţi, care participă la scenă.

În partea inferioară apare scena în care arhanghelul Mihail îi taie mâinile lui Jefonias.

În ax de simetrie apare Iisus Hristos, care este reprezentat în mandorlă ţinând în braţe sufletul mamei sale figurat în chip de prunc. Iisus Hristos este flancat de doi îngeri ţinând lumânări aprinse. O altă mandorlă, care o înconjoară pe prima este pictată cu verde şi stele galbene, simbolizând văzduhul în care apar doi îngeri care susţin prima mandorlă, iar deasupra celor doi îngeri apare un serafim în zbor, reprezentând puterile cereşti.

În partea superioară sunt reprezentaţi pe nouri doi câte doi apostoli nourii sunt purtaţi de câte un înger în zbor care îi aduc pe aceştia. Maica Domnului ridicându-se la ceruri îi dă apostolului Toma brâul.

În compoziţie se păstrează în linii mari tradiţia. Fundalul este auriu, iar arhitecturile sunt cele tradiţionale: monumente, faţade de palate, balcoane cu personaje. Apariţia personajelor care privesc de sus scena, dau o notă de narativism.

Cromatica este realizată pe tonuri de roşu vermillion şi roşu cinabru, ocru, violet, gri, verde şi auriu. Rama este reliefată în grosimea lemnului şi aurită.

În partea superioară a icoanei se află inscripţia în limba greacă scrisă cu roşu

care defineşte tema: „Adormirea slăvitei Născătoare de Dumnezeu."

Inscripţia de pe nimbul lui Iisus Hristos: „Eu sunt cel ce sunt"

Poale de icoană

Sub fiecare icoană împărătească sunt reprezentate într-un registru inferior poalele acestora, datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, având dimensiunile de 123 x 79 şi 123 x 86.

Acestea sunt reprezentate astfel: sub icoana „Sfântului Nicolae al Mirelor" – scene din viaţa sfântului; sub icoana „Maica Domnului a Întrupării" – prooroci în medalioane; sub icoana „Iisus Hristos pe tron" – apostoli; sub icoana „Adormirea Maicii Domnului" – apar tot prooroci.

În centru poalele de icoană sunt decorate fie cu motive prinse în romburi sau rozete (motive floral-vegetative) înconjurate pe trei laturi de câte şapte scene (poala de sub icoana Sfântului Nicolae), fie de câte şapte medalioane în care sunt reprezentaţi proorocii sau apostolii (aceştia sunt reprezentaţi bust).

Fundalurile sunt realizate potrivit tradiţiei, prin arhitecturi convenţionale sau prin munţi.

Inscripţii, de exemplu cele legate de viaţa sfântului Nicoale: „Boieri se închină cu daruri"; „Naşterea Sfântului Nicolae"; „Să hirotoniseşti preot"; „Când a scos sfântul Nicolae pe cei trei înecaţi din apă"; „Sfânt izbăveşti pe cei trei boieri de sabie" sunt refăcute la sfârşitul secolului al XVIII-lea atât după grafie, cât şi pentru că sunt scrise în româneşte. În cazul proorocilor apar inscripţiile de pe filacterele (ţinute de aceştia în mână), care prezintă cum a fost văzută Fecioara Maria prin proorocirile lor: „Eu Fecioară pe tine te-am văzut"; „Eu Fecioară cunună te-am văzut"; „Eu Fecioară comoară te-am văzut" şi cele cu numele acestora dispuse de o parte şi de alta a capului. Pentru apostoli reprezentarea inscripţiilor se face altfel, în cazul celor patru evanghelişti: Ioan, Luca, Marcu şi Matei, pe evanghelia care apare deschisă, iar ceilalţi apostoli, ca Petru, Andrei, Pavel, pe rotulusurile ţinute de aceştia.

Aceste poale de icoană sunt tipice pentru pictura postbrâncovenească în care s-au copiat modelele brâncoveneşti. Sub raport artistic realizarea lor este mai plată şi mai grafică. Modeleul, cutele şi drapajul sunt elemente tipice pentru perioada postbrâncovenească, în care se copiază stilul şi nu se mai crează.

Cromatica poalelor de icoană este realizată în tonuri de roşu, verde închis, ocru, brun, negru şi albastru închis.

Personajele sunt reprezentate schematic, iar volumetria arhitecturilor este foarte pronunţată şi bine reliefată, fiind realizată corect integrarea personajelor în peisaj în cadrul arhitecturilor.

Pictura iconostasului bisericii domneşti din Târgovişte se remarcă în contextul artistic al epocii constituind un ansamblu format din icoanele împărăteşti, poalele de icoane, uşile împărăteşti şi crucea „Răstignirii", care poartă trăsătrurile caracteristice ale icoanelor brâncoveneşti, aşa cum au fost ele cu puţin timp înainte formate în cadrul „şcolii de pictură de la Hurez".

Astfel, la grupul de icoane păstrate din vremea lui Constantin Brâncoveanu surprindem aspectul decorativ al picturii conferit, pe de o parte de combinarea armonioasă şi mai diversă a fundalului de aur cu o cromatică vie: roşu de mai multe nuanţe, verde, violet, ocru. Pe de altă parte, costumele personajelor bogat împodobite cu perle, pietre preţioase, broderii de aur, veşmintele din brocarturi broşate, cu flori de aur, numeroasele galoane aurii, accentuează nota de fast şi bogăţie a picturii de icoane din această perioadă. Jilţurile sunt bogat decorate la rândul lor cu motive aurii de factură barocă vrejuri (rinceauri), flori şi frunze, sporesc aspectul decorativ al icoanelor.

Compoziţiile ample – cum este de exemplu la icoana „Adormirea Maicii Domnului" ilustrează înclinaţia zugravilor din epocă pentru acest gen de compoziţii.

Tipologia personajelor, cu chipurile uşor rotunjite, cu ochii mari alungiţi spre tâmple şi subliniaţi de sprâncenele arcuite, trase şi ele mult spre tâmple constituie o altă trăsătură caracteristică a picturii brâncoveneşti.

Caietele de modele aduse de Constantinos şi care circulau desigur în epocă printre zugravi au favorizat răspândirea unei picturi cu o anume unitate stilistică (aşa cum a fost ea stabilită la Hurez), ceea ce constituie încă o trăsătură caracteristică a picturii de icoane brâncoveneşti.

NOTE

1. C. Popa, M. Georgescu, *Particularităţile stilistice şi iconografice ale ansamblului de picturi din biserica domnească din Târgovişte*, în „Valachica", nr. 12-13, Tgv., 1980-1981, p. 285.

2. Fl. Dumitrescu, *Sculptura în lemn brâncovenească. Studiu şi repertoriu,* în Pagini de artă veche românească, III, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1974, p. 37-38, 90-91, fig. 18-20.

3. Traducerea inscripţiilor din limba greacă aparţine lui M. Carataşu.

Lista ilustraţiilor

1. – Icoană împărătească. „Sfântul Nicolae al Mirelor". Biserica domnească din Târgovişte.

2. – Icoană împărătească. „Maica Domnului a întrupării". Biserica domnească din Târgovişte.

3. – Icoană împărătească. „Iisus Hristos pe tron". Biserica domnească din Târgovişte.

4. – Icoană împărătească de hram. „Adormirea Maicii Domnului". Biserica domnească din Târgovişte.

5. (a, b) – Poale de icoană. Biserica domnească din Târgovişte.

– Rezumat –

Imediat după terminarea picturii bisericii mari de la Hurez (jud. Vâlcea), echipa condusă de Constantinos a lucrat atât pictura murală, cât şi pictura iconostasului comandat de domnitorul Constantin Brâncoveanu pentru împodobirea bisericii domneşti din Târgovişte, fiind în acest sens primul monument pictat de zugravii „Şcolii de la Hurez" în afara ansamblului mănăstirii Hurez.

În biserica domnească din Târgovişte se află iconostasul (care face obiectul prezentării de faţă), realizat în perioada refacerii bisericii de către Constantin Brâncoveanu, în vremea căruia Curtea Domnească din Târgovişte cunoaşte o ultimă perioadă de renaştere.

Considerăm că aceiaşi meşteri zugravi ai epocii brâncoveneşti, Constantinos, Ioan, Ioachim şi Stan (în special zugravul Constantinos) au realizat şi pictura iconostasului, cum precizează inscripţia „iconografos Constantinos", care se află la partea inferioară a icoanei împărăteşti „Maica Domnului a Întrupării", concludentă în acest sens.

Iconostasul bisericii domneşti din Târgovişte constituie un valoros ansamblu de sculptură şi pictură şi a fost realizat în atelierul de la Curtea Domnească din Târgovişte în anul 1697.

Sculptat în lemn de tei (acoperit cu foiţă de aur şi colorat cu roşu şi albastru) în méplat, relief înalt şi à jour; tempera pe lemn; rizale metalice; inscripţii cu caractere greceşti; Inscripţii liturgice în limba greacă şi limba română cu caractere chirilice.

Pictura iconostasului bisericii domneşti din Târgovişte se remarcă în contextul artistic al epocii constituind un ansamblu format din icoanele împărăteşti, poalele de icoane, uşile împărăteşti şi crucea „Răstignirii", care poartă trăsăturile caracteristice ale icoanelor brâncoveneşti, aşa cum au fost ele cu puţin timp înainte formate în cadrul „şcolii de pictură de la Hurez".

– *Résumé* –

Une fois la peinture de la grande église de Hurez achevée, l'équipe dirigée par Constantinos a réalisé la peinture murale ainsi que la peinture de l'iconstase, à la demande du prince Constantin Brâncoveanu, en vue de l'ornement de l'église princière de Târgovişte, étant en ce sens le premier monument dû aux peintres de „l'Ecole de Hurez", a part l'ensemble du monastère de Hurez.

l'iconostase (qui fait l'objet de cet exposé) se trouve dans l'église princière de Târgovişte. Elle a été réaliser lors de la reconstruction de l'église sur l'ordre de Constantin Brâncoveanu sous le règne duquel la Cour Princière de Târgovişte connaît une dernière période de renaissance.

Nous estimons que les même maîtres de l'époque de Brâncoveanu Constantinos, Ioan, Ioachim et Stan (notamment le peintre Constantinos) – ont réalisé également la peinture de l'iconostase, comme le précise l'inscription „iconografos Constantinos" qui se trouve dans la partie inférieure de l'icône impériale „La Sainte Vierge de l'Incarnation", concluante en ce sens.

L'iconostase de l'église princière de Târgovişte constituie un ansamble de peinture et de sculpture de valeur et elle a été réalisée dans l'atelier de la Cour Princière de Târgovişte en 1697.

Elle est sculptée sur bois de tilleul (recouverte de papier d'or et colorée en rouge et en bleu) en méplat, haut relief et à jour, à tempere sur bois; riseles métaliques, inscriptions en caractères grecs; inscription liturgiques en grec et en roumain en caractères cyrilliques.

La peinture de l'iconostase de l'église princière de Târgovişte se fait remarquer dans le contexte artistique de l'epoque constituant un ensemble formé par des icônes impériales, des pans d'icônes, des portes imperiales et la Croix „la Crucifixion" qui a les traits caracteristiques des icônes de l'époque de Brâncoveanu, style qu'elles ont été constituées par de temps avant dans le cadre de „l'Ecole de peinture de Hurez".

traduit par
ŞTEFANIA RUJAN